

Baberti Dergisi / Journal of Babarti

e-ISSN: 3023-4107

Sayı: 20 / 2024 - Aralık

Sömürgeci Eğitim Sınıflardaki Masallar

Şakir GÖZÜTOK

Emin Yayınları, Bursa 2021, 343 Sayfa

ISBN: 978-605-7863-99-7

Kübra ÇETİNER

Yüksek Lisans Öğrencisi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim
Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı.

Samsun / Türkiye

*Graduate Student, Ondokuz Mayıs University, Institute of Graduate Studies,
Department of Philosophy and Religious Sciences.*

Samsun / Türkiye

kubraental60@gmail.com

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Type: Kitap Tanıtımı / Book Review

Geliş Tarihi / Date Received: 23 Ekim / 23 October 2024

Kabul Tarihi / Date Accepted: 17 Aralık / 17 December 2024

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Aralık / December

Atıf / Citation: Kübra Çetiner, "Sömürgeci Eğitim Sınıflardaki Masallar,
Şakir Gözütok, Bursa: Emin Yayınları, 2021" *Baberti Dergisi*, 20 (Aralık /
2024): 113-120.

The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 license.

Öz

Sömürgecilik, Batılı ülkelerin yeraltı ve yerüstü zenginlikleri bulunan ülkelerde bu zenginlikleri ele geçirmek için uyguladıkları politikadır. Sömürgecilerin politikasını uygularken destek aldıkları birçok kol vardır. Bunların en önemlileri ekonomi ve eğitimidir. Sömürgecilerin kolonilerde uyguladıkları eğitim sistemi sömürgecilikte önemli bir rol oynamıştır. Sömürge devletlerinde yürütülen misyonerlik faaliyetleri, silahsız işgal diyebileceğimiz milli kültürün ve dilin asimile edilmesi uygulanan eğitim sisteminin önemli çıktılarıdır. İncelemesini yaptığımız 'Sömürgeci Eğitim Sınıflardaki Masallar' adlı eserde yazar Şakir Gözütok sömürgecilerin uyguladıkları eğitim sistemini, esaslarını ve metotlarını ortaya koymaya çalışmış ve okurlarına sunmuştur. Bu eser, sömürgeci devletlerin eğitim sistemini ele alması yönüyle alanda yapılan çalışmaların ilki olmayı başarmıştır. Söz konusu inceleme zikredilen konuda yapılacak olan çalışmalara katkı sağlamak amacıyla yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sömürgecilik, Eğitim, Ekonomi, Misyonerlik

Abstract

Colonialism is the policy that Western countries apply in countries with underground and aboveground resources to seize these resources. There are many branches that colonialists receive support from while implementing their policies. The most important these are economy and education. The education system that colonialists apply in colonies has played an important role in colonialism. Missionary activities carried out in colonial states, the assimilation of national culture and language, which we can call unarmed occupation, are important outcomes of the applied education system. In the book Colonialist Tales in Classrooms, which we analyzed, the author Şakir Gözütok examines the education system implemented by colonialists, its principles, and methods, and presents them to his readers. This work has succeeded in being one of the first studies in this field to address the education system of colonial states. The said study has been conducted to contribute to the research that will be carried out on the mentioned subject.

Keywords: Colonialism, Education, Economy, Missionary

Sömürgecilik, Orta çağdan bu yana özellikle sanayi devriminden sonra gücü elinde bulunduran Batılı ülkelerin diğer ülkelerdeki değerli varlıkları ele geçirmek için seçtikleri yöntemdir. Bu yöntemde, bir tarafın karşı konulamaz aşırı gücü ile diğer tarafın mücadele eksikliğinden kaynaklanan durumu söz konusudur. Emperyal gücün uzak bölgeye yerleşmesi ve oranın yerüstü ve yeraltı kaynaklarını kendi lehine işletmesidir. Sömürgeciliğin ekonomi, eğitim, misyonerlik, askeri güç, oryantalizm, medya vs. gibi birçok destek kolları vardır. Sömürgeci güçler sömürü düzenini hazırlamak, sömürüyü tesis etmek ve devam ettirebilmek için ekonomik düzen ile birlikte kendilerine has bir eğitim sistemi de oluşturmaktadırlar.

Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Öğretim Üyesi Prof. Dr. Şakir Gözütok tarafından kaleme alınan ve sömürgeci devletlerin sömürge ülkelerinde uyguladıkları eğitim politikalarını ele alınan bu eser, 2021 yılında okurların teveccühüne sunulmuştur. Eserde, yazım amacına yönelik kısa bir bilgilendirme içeren önsöz, ana konusu hakkında kısa bilgi veren giriş, beş bölüm, değerlendirme, sonuç ve kaynakça bölümlerinden oluşmaktadır. Yazar bölümlerde alt başlıklar kullanarak okuyucunun dikkatini çekmiş ve konunun daha kolay anlaşılmasını sağlamıştır.

Yazar birinci bölümde meselenin daha iyi anlaşılması açısından 'Sömürgeciliğin Tarihi Arka Planı' adlı başlığa yer vermiştir. Sömürgecilik sisteminin nasıl başlayıp yayıldığıyla ilgili çeşitli iddialara ve başrolde kimlerin olduğuna değinilmiştir. Dünyanın neresinde olursa olsun sömürgecilik genellikle Batı kültürünün bir ürünü olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bölümde ilk sömürgecilerin İspanyol ve Portekizliler oluşunu ve Batı sömürgeciliğinin Hristiyan inancı tarafından emperyal bir düşünceyle beslendiğini ilgili kaynaklardan alıntılara yer vererek açıklamıştır. 'Maceracı Tüccarlar' alt başlığında, Avrupa devletlerinin baharat ve altın yollarını keşfetme arayışına girdikleri; bu süreçte özellikle Portekizlilerin öncü bir rol üstlendiği ifade edilmiştir. Zengin kaynak arayışında olan Portekizliler Afrika kıtasını dolaşarak Doğu yolunu keşfetmişler ve hedeflerine ulaşmışlardır. Sıcak paraya ulaşan sömürgeciler yerlerinde duramaz olmuş ve keşiflerine devam etmişlerdir. Portekizlilerin kısa sürede zengin olmaları birçok Avrupalı tüccarın iştahını kabartmıştır. Onlar da kendilerine yeni sömürge devletler bulmaya koyulmuş sonunda da istediklerini elde etmişlerdir.

Sömürgeci devletlerin hedeflerinden bir tanesi de Hristiyanlığı yaymak olmuştur. Sömürge ülkelerinde sadece zenginliklerine el koymakla yetinmemiş, misyonerlik faaliyetlerini de sürdürmüşlerdir. Hatta

Hristiyanlığı yaymak bazı sömürgeci devletler için birinci öncelik olmuştur. Bu hedeflerini gerçekleştirmek için bazı cemiyetler kurmuşlardır. Hristiyanlığı uygarlaşmak olarak nitelendirmişlerdir. Zamanla sömürgeci devletlerden ön planda olanlar değişkenlik göstermiş İngiltere, Fransa ve Amerika gibi ülkeler devreye girmişlerdir. Günümüzde de sömürgeci devletler denildiğinde aklımıza hemen bu isimler gelmektedir. Sömürgeci güçler işlerini o kadar iyi yapmışlar ki, sömürülen halkların neler olduğunu anlaması için uzun bir zaman geçmesi gerekmektedir. Sömürge devletleri için koşullar dayanılmaz bir noktaya ulaştığında bağımsızlık hareketleri başlatılmıştır. Ancak bazı sömürge devletleri bağımsızlıklarının yeniden kazanmış gibi görünse de bu durum tam anlamıyla gerçek bir özgürleşme olarak değerlendirilemez. Sömürgeciliğin kalıcı etkileri kolayca silinememiş ve yerel halk, sömürgecinin bakış açısı ve yöntemleri doğrultusunda yönetilmeye devam etmiştir.

Yazar, 'Sömürgeciliği Besleyen Ana Motivasyon' adlı ikinci bölümde sömürgeciliğin altında yatan en önemli nedenin ekonomi olduğundan ve buna da iktisadî çıkarlar adına yapıldığından bahsetmektedir. Sömürgeci güçlerin işlerine yarayacak bir zenginliğin kokusunu aldıkları zaman o zenginliği ele geçirmek için yapamayacakları vahşet olmadığına değinerek, durumun vahametini açık bir şekilde ortaya koymuştur. Sömürgeci devletler zayıf ülkeleri kontrol altına alıp buralara sahip olabilmek için sudan bahanelere sığınmışlardır. Bir ülke küçük ve önemsiz olsa da topraklarında bir zenginlik barındırması sömürgeci ülkeler tarafından tehlikeli bir düşman olarak görülmesi için yeterli olduğundan bahsedilmiş, bu durum örneklerle açıklanmıştır.

Batılı ülkeler ekonomik hedeflerine ulaşmak, sömürü düzenini kurup yerleştirmek için eğitime ihtiyaç duymuşlardır. Onlara göre eğitimin en önemli amacı kendi ihtiyaçlarına uygun insan gücü yetiştirmektir. Eğitim sayesinde uygun ortam hazırlanmış, ekonomiyi yönlendiren beyin gücü oluşturulmuştur. Yazar eğitim ile ekonomik gelişme arasında çok sıkı bir ilişkinin bulunduğunu vurgulamıştır.

Dünya üzerindeki doğal ve ekonomik zenginlikler, sömürgeci devletler tarafından sistemli bir şekilde paylaşılmıştır. Bu paylaşım, devletlerin yanı sıra kurulan özel şirketler aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Örneğin, II. Dünya Savaşı sonrasında dünya servetinin neredeyse yarısı Amerika Birleşik Devletleri'nin eline geçmiştir. Dünya üzerindeki kaynaklar, büyük güçler arasında bölüşülmüş; Orta Doğu'nun petrol kaynakları üzerinde Amerika Birleşik Devletleri ve İngiltere hakimiyet kurmuştur. Sömürgeci devletlerin topraklara el koyma ve oradaki kaynakları kontrol

etme arzusu öyle büyük bir boyuta ulaşmıştır ki, bir süre sonra Avrupa, dünya topraklarının %85'ine sahip olmuştur. Sömürgeci güçler, hedefledikleri devletleri kimi zaman diplomatik yollarla, kimi zaman ise ekonomik bağımlılık oluşturarak etkileri altına almışlardır. Ancak bu yöntemlerin yeterli olmadığı durumlarda, kanlı ve acımasız senaryolar üreterek şiddet kullanımından çekinmemişlerdir. Yazar konuyla ilgili bazı sömürgecilerin sömürge haklarına yaptıklarını örnekler vererek açık bir şekilde anlatmıştır.

Yazar, üçüncü bölümde sömürgeciliğin esaslarını maddeler halinde açıklayarak ele almıştır. Sömürgecilik anlayışının temelinde Avrupa merkezci bir yaklaşım yatmaktadır. İnsanların İncil'e inanmayı terk ettikleri için geri kaldıklarını öne sürerek Hristiyanlık temelli bir üstünlük anlayışı ortaya çıkmıştır. Yine sömürgeci güçler Doğu'nun geri kalışı ile ilgili pek çok tez ve iddialar ortaya atmışlardır. Sömürgeci güçler din, ırk, akıl ve kültür gibi önemli olguları öne sürerek üstün olduklarını benimsetmişlerdir. Batılılar kendilerini daima daha değerli bulmuşlardır. Sömürgecinin düzeni sömürülen ve ezilen toplumların zenginlik kaynaklarından semizlenme üzerinedir. Kendileri dışındaki bütün insanları Batılılar tarafından yönetilmeyi ve kurtarılmayı bekleyen acizler güruhu olarak görmüşlerdir. Sömürgeci güçler başkalarını kendi mutlulukları için daima bir araç olarak kullanmışlardır. Yazar, sömürgecilerin kendini üstün görme zehabını, Batıların tarihinden haberdar olduğumuz günden bu yana miras kalan bir kuruntu olarak nitelendirmiştir.

Yazar, bu bölümde Batılı zihniyetin kendi menfaati için sömürge halklarına her türlü kötülüğü yapabileceklerini tarihten örneklere yer vererek anlatmıştır. Yapılan katliamlar, soykırımlar insanlık tarihinde kirli bir leke olarak kalmıştır. Sömürgeye uğrayan toplumlardan bazıları bu işkencelere maruz kalmamak için intihar etmişlerdir. Batı insanı her anlamda kendisini diğer inşalardan ayırmıştır. Dini inancı ve kullandıkları dil kendisi gibi olmayan insanları baştan kaybetmiş olarak görmektedirler. Bu durum İtalyan faşizmi ve Alman nazizminin Batı'dan doğmasından net olarak anlaşılmaktadır.

Batılı sömürgeciler, geri kalmış ülke inşalarının kültürlerini zayıflatmak ve ardında kültürün çözülmesini sağlamak suretiyle üstünlüklerini perçinlemek yoluna gitmektedirler. Kültür bir toplumun dinî, tarihî, değerleri, hukuku, örf ve adetleri ve hayata bakış açısıdır. Sömürgeciler önemli bir olgu olan ve toplumu bir arada tutan kültürü ortadan kaldırmaya çalışarak kendi kültürlerinin üstünlüğünü kabul ettirip, benimseterek kültürel bir asimilasyon gerçekleştirmişlerdir. Çünkü sömürülecek toplumu

sahip olduğu değerlerden uzaklaştırmak sömürme işinin kolaylaşması demektir. Sömürgecilerin kendi çıkarları için değişiklik yapıları bir diğer alan da hukuktur. Sömürülerini meşrulaştırmak için Hristiyanlık ahlakından esinlenerek yeni bir hukuk geliştirmişlerdir.

Bir toplumun karakterini oluşturan şey onu bir arada tutan değerlerin bütünüdür. Sömürgeci güçler insanları değerlerinden kopartarak şahsiyetsizleştirmek istemişlerdir. Sömürge halklarını kendi kültüründen koparıp başka kültürleri taklit etmesini sağlayarak başarılı olmuşlardır. Sömürge halkının kişiliğini yitirmesine böylece insanların kendilerinin işe yaramadığına sömürgeci gücün üstün özelliklere sahip insanlar olduklarına, onlara özindikleri takdirde ilerleyebileceklerine inandırmışlardır. Kendi öz kültürüne yabancılaşmış, başka yaşam tarzlarını mecburen taklit etmek zorunda kalan toplumlar ortaya çıkmıştır. Kültürün aktarılmasını sağlayan en önemli öge dildir. Sömürgeci güçler bunu da es geçmemiş toplumun düşünce yapısını daha kolay değiştirebilmek adına sömürülenin kendisi gibi düşünebilmesi için kendi dillerini empoze etmişlerdir. Dilinden koparılan insanlar zamanla kimliklerini de kaybetmişlerdir.

Yazar 'Sömürgeci Eğitimin Temelleri' adlı dördüncü bölümde eğitimin toplum için önemine değinmiştir. Eğitim toplumun temelinde ki en önemli öğelerden bir tanesidir. Sömürgeci güçler kendi menfaatleri uğruna sömürge toplumlarının eğitim sistemine de el atmışlardır. Sömürge toplumlarında kendilerine hizmet eden bir eğitim sistemi oluşturmuşlardır. Yazar sömürgeci eğitimin amaçlarını alt başlıklar açarak ayrıntılı bir şekilde anlatmıştır. Oluşturulan eğitim sistemiyle sömürge halkına kendisini yetersiz hissettirip aşağılık duygusuna kapılmalarını sağlamak, sömürgeciyi takip etmek zorunda hissetmesini sağlamak ve sömürü düzeninin devam etmesi için uygun elemanlar yetiştirmeyi hedeflemişlerdir. Bu hedeflerini gerçekleştirebilmek için öncelikle kültürel ve dini asimilasyon politikasını uygulamışlardır. Kendileri gibi düşünen, kendi politikalarıyla uyumlu sömürü uygulamalarını kolaylaştıracak bürokratlar yetiştirmeyi planlamışlardır. Sömürünün başarılı bir şekilde gerçekleştirilebilmesi için yerli halkın iyi tanınması ona göre davranılması gerekir. Sömürge halkı üzerinde asimilasyon gerçekleştirerek öncelikle silahsız işgal yoluna gitmişlerdir. Bu konuda misyonerlerin halkın inanç ve kültürünü sömürüye uygun hale getirmek için resmi eğitim kurumlarının dışında açtıkları eğitim kurumlarıyla sömürgeci sisteme ciddi katkı sağladığı vurgulanmıştır. Özellikle İngiliz sömürgeci eğitimine yön veren Lord Macaulay'ın görüşlerine ve eğitim politikasına ayrıca bir başlıkta yer verilmiştir.

Sömürgeci eğitimin birey üzerindeki etkisini artırmak, kalıcılığını sağlamak, ailenin ve sosyal çevrenin etkisini azaltmak amacıyla yerleşim alanlarından uzak yerlere açılan yatılı okullarda sistemin önemli bir parçası olmuştur. Sömürgeciler Müslümanların yoğun olduğu bölgelerde ciddi direnişlerle karşılaştıklarından doğrudan misyonerlik faaliyetlerini uygulayamamıştır. Bunun yerine daha yumuşak davranarak dinden soğutma yolunu tercih etmişlerdir. Sömürgeci güçler kendilerine has eğitim metotları kullanmışlardır. Verdikleri eğitimin çıktılarını bakıldığında uzun vadede tamamen olmasa da sömürgeci güçler olumlu sonuçlar elde etmişlerdir. Kolonilerin bağımsızlıklarını kazanmalarına rağmen hala sömürgeci devletin dilini kullanmaya devam etmeleri sistemin önemli çıktılarında biri olarak vurgulanmıştır. Günümüzde de Hindistan'da ve bazı Arap ülkelerinde İngilizcenin en çok kullanılan dil olması, Kuzey Afrika bölgesinde Fransızcanın egemen dil olması, Güney Amerika'da Portekizce ve İspanyolcanın en çok konuşulan dil olması sömürgecilerin verdikleri eğitimin başarılı ve kalıcı çıktılarını karşımızda durmaktadır. Yazar bu bölümün sonuna eklediği değerlendirme kısmıyla konuyu toparlamış ve daha net anlaşılmasını sağlamıştır.

Yazar, beşinci bölümde 'Türkiye Deneyimi' adlı başlığa yer vermiştir. Osmanlı Devleti'nin, devamı niteliğinde olan Türkiye Cumhuriyeti döneminde de doğrudan bariz bir sömürgecilikten bahsedilemeyeceğini fakat her iki dönemde de yapılan bazı uygulamaların sömürgeciliğin varlığını hissettirdiğini söylemektedir. Güçlü bir devlet olan Osmanlı Devleti zamanında yabancılara tanınan haklar devletin adalet anlayışından kaynaklanmaktadır. Fakat azınlıklara tanınan bu haklar devletin zayıfladığı dönemde ülkenin aleyhine kullanılmıştır. Yazar yabancılarla yapılan antlaşmalara, verilen kapitülasyonlara ve yabancılar tarafından açılan okulların politikalarına ve yapılmaya çalışılan misyonerlik faaliyetlerine yönelik açılan okullara değinerek konuyu detaylıca ele almıştır. Ülkemizde açılan yabancı okullardan olan Galatasaray Lisesi ve Robert Koleji için ayrı başlıklara yer vererek, bu okulların açılış amaçları, uyguladıkları eğitim sistemine ve bu konuda söz sahibi olan isimlere yer vererek detaylı bir şekilde yer vermiştir. Bilim öğrenmek için öğrencilerin Avrupa'ya gönderilmeye başlanması, dönen öğrencilerin etkisiyle memlekette batılılaşma başlamıştır. Batı tarzı kurulan okullara getirilen Batılı hocaların fikirleri de sansürsüz olarak bu okullarda etkili olmuştur. Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde gerek kurulan cemiyetler eliyle gerekse dışardan memlekete sokulan haber kaynaklarıyla yapılan yoğun propagandalarla toplumun bir kesimi kendi benliğinden nefret eder hale gelmiş ve kurtuluşun Avrupalılar eliyle

olacağına inanmışlardır. Bir toplumun değerlerinden uzaklaşması sömürü anlayışının baskın bir halidir.

Türkiye Cumhuriyet döneminde sömürge usulüne yakın bazı faaliyetler dış devletler tarafından empoze edilmiştir. Batı hilafetin verdiği siyasi güçten rahatsız olduğu için hilafetin kaldırılması konusunda ısrarcı olmuştur. Türkiye’de bulunan gayr-i müslimlerin sömürgecilerin yurtiçindeki misyonerlik faaliyetlerini yürüten uzantıları olduklarını söylemektedir. Yazar bu bölümde Cumhuriyet tarihinde Batı ile olan ilişkileri, İttihat ve Terakki Cemiyeti mensuplarının yabancı devletlerin misyonlarıyla hareket ettiklerine ve açılan yabancı okullara değinerek önemli isimlerle ilgili anekdot ve diyaloglara yer vererek detaylı bir şekilde ele almıştır. Laiklik ilkesinin kabul edilmesiyle insanların dinden uzaklaştırılması, eğitimde yeni planlama yapılarak tamamen Batı’nın yön verdiği bir eğitim sisteminin ortaya çıkması Harf inkılabı ile köklü bir kültür değişikliği yapılmaya çalışılması ve önemli ölçüde başarılı olunmasından bahsedilmiştir. Böylelikle Türk milleti tarihinden uzaklaştırılmaya çalışılmıştır. Yazar, bölüm sonunda değerlendirme kısmına yer vermiştir. Türkiye Cumhuriyeti’nde sömürgecilik adımları olarak gördüğümüz bu gelişmelerin bazen rejimin kurucularının tercihleri olarak gerçekleşse de çoğunlukla Batılı devletlerin baskılarıyla olduğu vurgulanmıştır.

Eserin sonunda değerlendirme bölümüne yer verilerek konu genel hatlarıyla toparlanmış, meselenin özü net bir şekilde ortaya koyulmaya çalışılmıştır. İlgilisinin dikkatini çekebilecek, merak uyandıracak olan bu eser sade ve anlaşılır bir şekilde kaleme alınmıştır. Sömürgecilik üzerine çok sayıda çalışma kaleme alınmıştır. Ancak bu çalışmaların büyük bir kısmı, genellikle sömürgeciliğin ekonomik boyutuna odaklanmaktadır. Sömürgeci düzenin eğitim anlayışını ele alan zikredilen eser ise bu bağlamda öncü bir çalışma niteliği taşımaktadır. Eser, alan yazınına önemli bir katkı sunarak sömürgecilik ve eğitim ilişkisini derinlemesine inceleyen bir perspektif ortaya koymaktadır.